

Stanisław Stańko

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ZMIANY W HANDLU ZAGRANICZNYM POLSKI PRODUKTAMI ROLNO-SPOŻYWCZYMI W LATACH 1990-2006

1. Wstęp

Wymiana międzynarodowa jest jednym z podstawowych czynników rozwoju każdego kraju. Wraz z rozwojem gospodarczym zwiększają się powiązania między krajami przez przepływy towarowe. Wynika to z miejsca i roli handlu zagranicznego w gospodarce poszczególnych państw.

W poziomie i strukturze handlu zagranicznego występują określone cechy specyficzne. Ich znaczenie uwidacznia się w krótkich i długich okresach. Jednak podstawowe znaczenie dla kraju decydujące o jego miejscu w międzynarodowym podziale pracy mają prawidłowości dotyczące tendencji wyznaczających rozwój zjawiska w czasie.

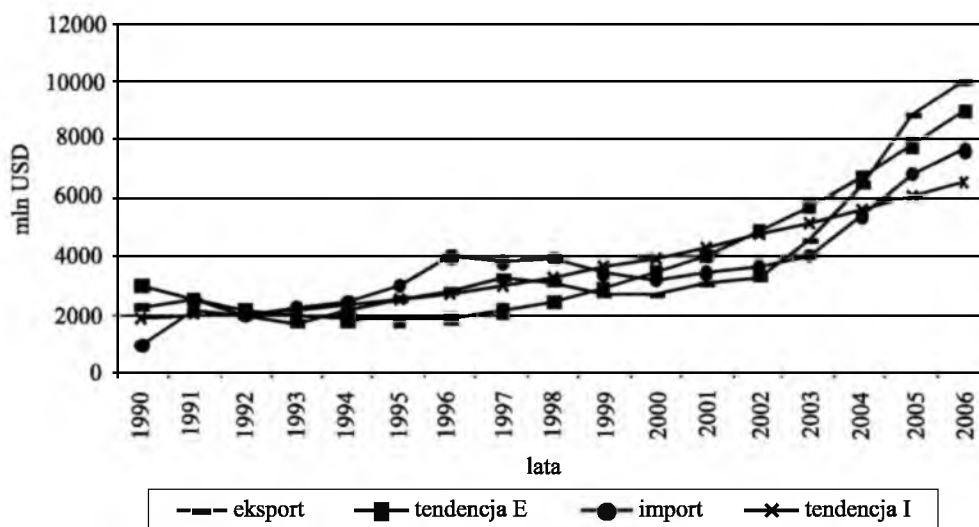
Po akcesji Polski do UE nastąpił dynamiczny wzrost obrotów polskiego handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi. Otwarcie granic i zniesienie barier celnych ułatwiło polskim producentom i handlowcom dostęp do rynków unijnych. Jednocześnie obniżyły się koszty handlowe w wyniku zniesienia cel.

2. Cel, zakres i metody badań

Celem badań jest próba określenia dominujących kierunków zmian w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi. Podstawą analizy były szeregi czasowe charakteryzujące obroty handlowe w latach 1990-2006. Kierunki zmian analizowanych kategorii wyznaczono na podstawie modeli tendencji rozwojowej. Wyboru najlepiej dopasowanej do danych empirycznych funkcji trendu dokonano w oparciu o współczynnik determinacji (r^2) [Józwiak, Podgórski 1998, s. 396]. Do analizy dynamiki badanych kategorii wykorzystano średnie tempo (stopę) zmian, przy obliczaniu którego uwzględniono wszystkie wyrazy szeregu chronologicznego [Timofiejuk 1990].

2.1. Tendencje w polskim handlu zagranicznym artykułami rolno-żywnościowymi w latach 1990-2006

Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w latach 1990-2006 charakteryzują się tendencją rosnącą. Występują jednak znaczne jej wahania (rys. 1). Załamanie eksportu nastąpiło na początku nowego systemu gospodarczego, a zwłaszcza w latach 1991-1994. Tempo spadku wynosiło w tych latach 2,7% w roku. Po tym okresie do 1998 r. obserwujemy szybki rozwój eksportu rolno-spożywczego. Jego wartość w 1998 r. osiągnęła poziom 3127 mln USD. Średnioroczne tempo wzrostu wynosiło w tym okresie 13,8%. Lata 1999-2002 to dwuletni czas spadku w tempie 10,1% i dwuletni czas jego odbudowy (14,5% rocznie). Lata 2003-2006 charakteryzują się silną dynamiką rozwojową (średnio w roku 32,7%), przy czym w latach 2003-2005 tempo wzrostu wynosiło 39,2%, natomiast w 2006 r. 13,1%.

Rys. 1. Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi w Polsce w latach 1990-2006 (mln USD)

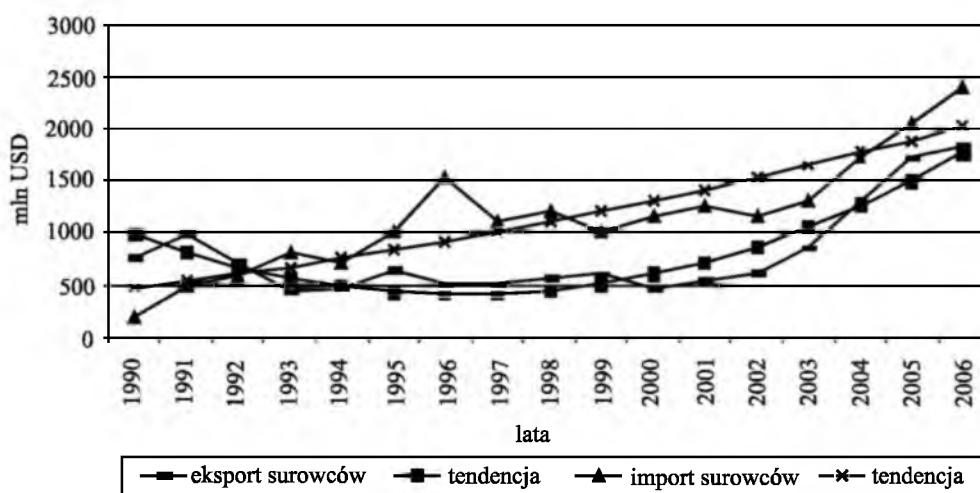
Źródło: dla lat 1989-1995 [Dybowski 1998], dla lat 1996-2006 [Polski... 1995, 1998, 2000, 2003, 2007; *Handel...* nr 23] i obliczenia własne.

Import rolno-spożywczy w latach 1990-2006 charakteryzował się tendencją rozwojową, przy znacznych wahaniami. Do 1996 r. jego wartość szybko rosła, osiągając w 1996 r. 3989 mln USD, tj. 4,2 razy więcej niż w 1990 r. [Stańko, Stańko 2005, s. 311]. Lata 1997-2000 charakteryzują się zmniejszaniem importu, przeciętnie o 4,7% rocznie. Od 2001 r. import rolno-spożywczy systematycznie zwiększał się średnio w roku o 13,8%. W rezultacie takich kierunków zmian w eksporcie i imporcie w latach 1990-2006 saldo handlu zagranicznego produktami rolno-spo-

żywczymi w Polsce znacznie się wahał. W latach 1990-1992 było dodatnie i wynosiło 550 mln USD, od 1992 r. było ujemne i wynosiło przeciętnie rocznie: w latach 1993-1995 – 445 mln USD, 1996-1998 – 814 mln USD i 1999-2002 – 476 mln USD. W ostatnich czterech latach jest dodatnie i systematycznie powiększa się (z 506 mln USD w 2003 r. do ponad 2400 mln USD w 2006 r.). Takie kierunki zmian w handlu zagranicznym oznaczały, że Polska w latach 1993-2002 była importerem netto artykułów rolno-spożywczych.

W analizowanym okresie wystąpiły znaczne zmiany nie tylko w obrotach, ale także w strukturze asortymentowej. W celu zobrazowania zmian w strukturze przyjęto podział towarów na dwie grupy produktów: rolnictwa (surowce rolnicze) i przemysłu. Do produktów rolnictwa zaliczono: żywe zwierzęta, nasiona zbóż i oleistych, świeże owoce i warzywa, kwiaty, ryby i skorupiaki, a do produktów przemysłu rolno-spożywczego produkty wytwarzane z surowców rolniczych niezależnie od stopnia ich przetworzenia.

Tendencje w obrotach zagranicznych surowcami rolniczymi przedstawiono na rys. 2.

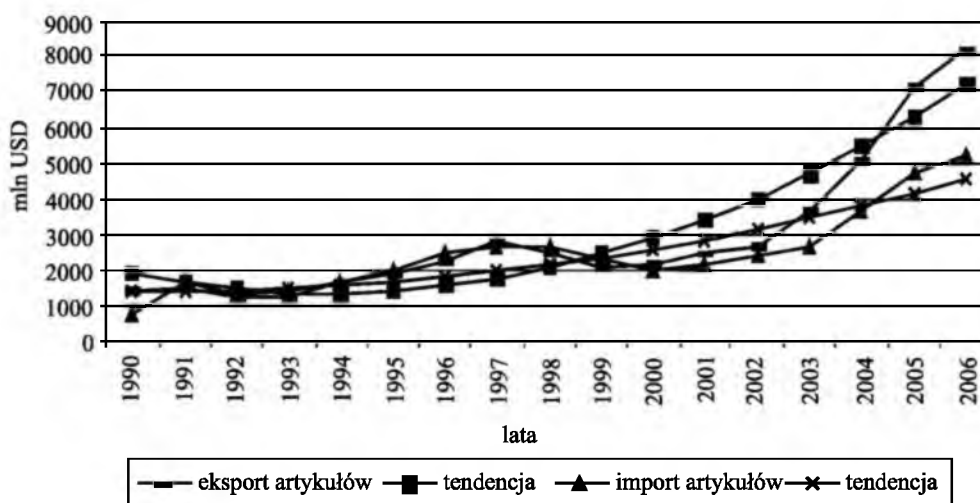
Rys. 2. Tendencje w obrotach handlu zagranicznego Polski surowcami rolniczymi w latach 1990-2006 (w mln USD)

Źródło: jak rys. 1

Cechą charakterystyczną handlu w analizowanych latach była istotna zmiana proporcji między produktami rolnictwa a wyrobami przemysłu spożywczego oraz różne tendencje rozwoju tych dwóch grup produktów. W latach 1990-1992 36,8% eksportu rolno-żywnościowego stanowiły surowce rolnicze, w ostatnich latach zmniejszył się on do 19,3%. Udział surowców rolniczych w imporcie wynosił analogicznie 24,6 i 31,6%. Import produktów rolnictwa cechował się wyraźną tendencją rozwojową, przeciętnie 10,5% rocznie, przy znacznych wahaniami jego rozmia-

rów. W latach 1990-1996 zwiększał się on o 12,1% rocznie, w latach 1997-2002 był ustabilizowany na poziomie 1100-1250 mln USD, a od 2003 r. roczna dynamika wzrostu wynosiła 20,3%. Eksport surowców rolniczych do 1997 r. charakteryzował się tendencją spadkową średnio w roku 5,1%, w latach 1998-2002 był ustabilizowany na poziomie 560 mln USD, a od 2003 r. zwiększyła się dynamika wywozu. W 2006 r. był on prawie 3-krotnie większy niż w 2002 r. W obrotach zagranicznych surowcami rolniczymi Polska ma ujemne saldo handlowe z wyjątkiem lat 1990-1992. Wynosiło ono w latach: 1990-1992 +398 mln USD, 1993-1996 -515 mln USD, 1997-2002 -602 mln USD, 2002-2006 -462 mln USD.

Eksport artykułów przetworzonych w latach 1990-1993 charakteryzował się tendencją malejącą (-3,3% rocznie). Od 1994 r. występuje tendencja wzrostowa o różnej dynamice (rys. 3). W latach 1994-1999 roczne tempo wzrostu wynosiło 13,8%, a od 2000 r. uległo przyspieszeniu do 17,9% rocznie. Import artykułów przetworzonych do 1999 r. zwiększał się rocznie o 8,1%, a w latach 2000-2006 o 8,3%.

Rys. 3. Obroty handlu zagranicznego w Polsce półfabrykatami i wyrobami gotowymi przemysłu rolno-spożywczego w latach 1990-2006 (w mln USD)

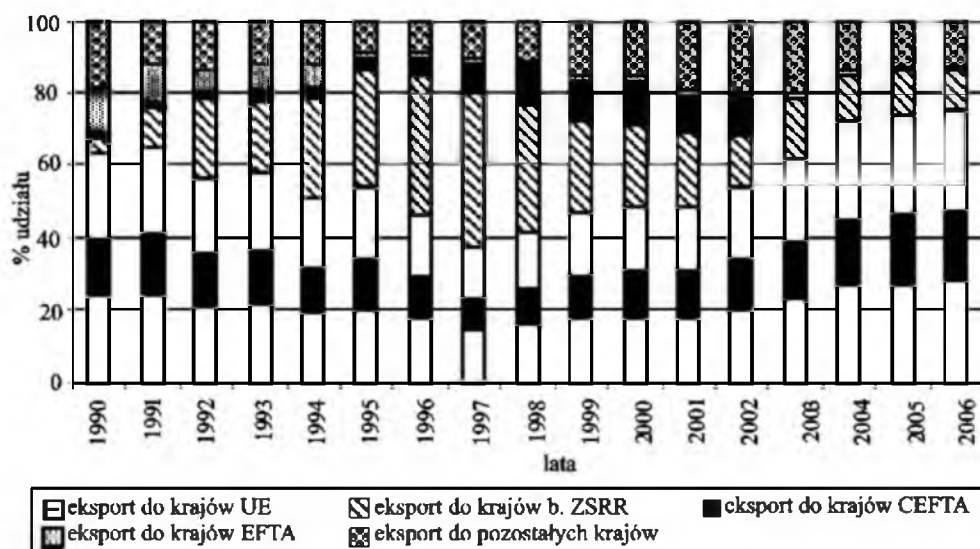
Źródło: jak rys. 1.

W rezultacie takich tendencji saldo obrotów handlowych artykułami przetworzonymi do 1999 r. było ujemne. Wynosiło ono przeciętnie 122 mln USD. Od 2000 r. jest dodatnie z tendencją do poprawiania się.

O dodatnim saldzie obrotów handlowych towarami rolno-spożywczymi decyduje dodatni bilans handlowy produktami przetworzonymi. W obrotach surowcami rolniczymi bilans handlowy jest ujemny.

2.2. Struktura geograficzna handlu artykułami rolno-spożywczymi w latach 1990-2006

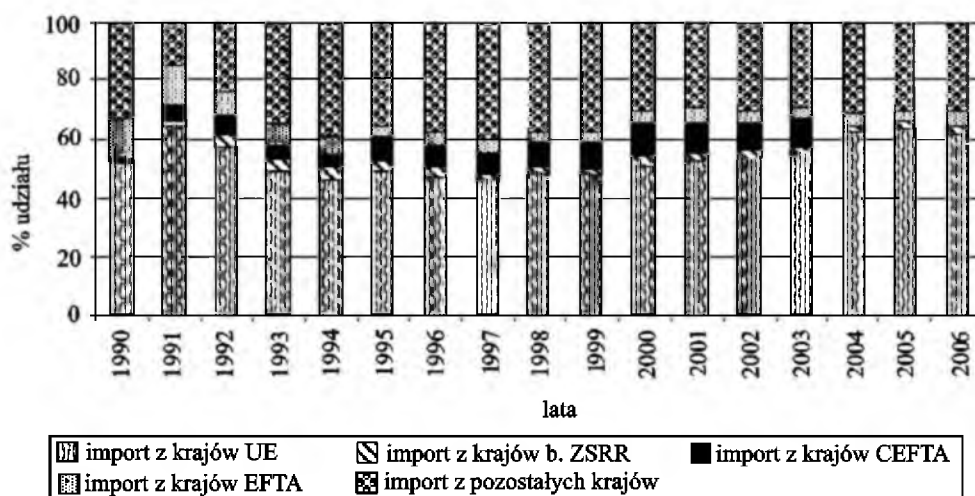
W analizowanym okresie nastąpiły znaczne zmiany w strukturze geograficznej polskiego eksportu rolno-spożywczego. Do 1997 r. zwiększający się eksport rolno-spożywczy lokowany był głównie poza Unią Europejską. Szczęólnego znaczenia w tym okresie nabierały rynki krajów byłego ZSRR i CEFTA. W 1997 r. na rynku krajów byłego ZSRR ulokowane było 44,2% eksportu. W wyniku tego udział tych krajów w odbiorze polskich artykułów rolno-spożywczych zwiększał się (rys. 4). Od 1998 r. znaczenie rynku krajów byłego ZSRR zmniejsza się systematycznie i w latach 2004-2006 ulokowano tam 10,8-13,1% eksportu. Od 1998 r. coraz więcej eksportu kierowane jest na rynek krajów UE. W 2006 r. na rynek tych krajów skierowane było $\frac{3}{4}$ polskiego eksportu rolno-spożywczego. Coraz mniejsze znaczenie w odbiorze tych artykułów ma rynek krajów EFTA i pozostałych.

Rys. 4. Struktura geograficzna polskiego eksportu rolno-spożywczego w latach 1990-2006 (%)
Źródło: jak rys. 1.

Do 1997 r. zmniejszał się udział krajów UE w imporcie artykułów spożywczych, a zwiększał krajów pozostałych. W 1997 r. 45,9% importu pochodziło z UE, 2,3% z krajów byłego ZSRR, 7,7% z CEFTA i 3,9% z krajów EFTA oraz 40,2% z pozostałych (rys. 5). Od 1997 r. systematycznie zwiększa się w imporcie udział krajów UE, a zmniejsza pozostałych.

W ostatnich latach z UE pochodzi 62-63% importu, z krajów byłego ZSRR – 2,8%, z EFTA – 4,8 i ponad – 30% z krajów pozostałych.

Rys. 5. Struktura geograficzna polskiego importu rolno-spożywczego w latach 1989-2001 (%)

Źródło: jak rys. 1.

3. Podsumowanie

Obroty handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi charakteryzowały się różną dynamiką. Od 1993 r. Polska była importerem netto surowców rolniczych. Także w artykułach przetworzonych była importerem netto do 2000 r. Od 2003 r. Polska była eksporterem netto artykułów rolno-spożywczych.

Udział produktów rolnictwa w imporcie zwiększył się w latach 1990-2006 z 24,6% do 31,6%, a w eksporcie zmniejszył z 36,8% do 19,3%.

W latach 1990-2006 nastąpiły znaczne zmiany w strukturze geograficznej handlu. Polski eksport rolno-spożywczy lokowany był głównie na rynku krajów UE. W 2006 r. skierowane tam było $\frac{3}{4}$ eksportu. Do 1997 r. dynamicznie rozwijał się eksport do krajów byłego ZSRR (44,2% w 1997 r.), od 1998 r. udział tych krajów systematycznie się zmniejszał (w 2006 r. 10,8%). Do 1997 r. zmniejszał się udział importu z krajów UE, EFTA, a zwiększał CEFTA i pozostałych. Od 1998 r. zwiększał się udział importu z krajów UE i CEFTA. W 2006 r. z krajów UE pochodziło 61,6% importu, 30,8% z pozostałych.

Literatura

- Dybowski G., *Uwarunkowania handlu zewnętrznego Polski towarami rolno-spożywczymi*, [w:] *Identyfikacja priorytetów w modernizacji sektora rolno-spożywczego w Polsce*, FAPA, Warszawa 1998, s. 523-546.
- Handel zagraniczny produktami rolno-spożywczymi. Stan i perspektywy*, MRiGŻ, ARR, IERGŻ, nr 1-23.
- Jóźwiak J., Podgórski J., *Statystyka od podstaw*, PWE, Warszawa 1998.

- Polski handel zagraniczny artykułami rolno-spożywczymi*, FAMMU, FAPA, Warszawa 1995, 1998, 2000, 2003, 2004, 2005.
- Stańko S., Stańko A., *Tendencje w handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi w Polsce w latach 1990-2004*, [w:] *Rolnictwo i gospodarka żywnościowa Polski w rok po akcesji do Unii Europejskiej. Problemy rolnictwa światowego*, T. XIII 2005, SGGW, Warszawa 2005, s. 310-319.
- Timofiejuk I., *Tablice średniego tempa wzrostu według metody r*, „Zeszyty Metodyczne”, GUS, Warszawa 1990.

CHANGES IN FOREIGN TRADE OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN POLAND BETWEEN 1990 AND 2006

Summary

Between 1990 and 2006 increasing tendencies in the foreign trade of agri-food products prevailed. Polish accession to the EU caused a rapid growth of foreign trade turnover. The export growth rate was higher than the growth rate of import, which increased the surplus in the agri-food trade balance. The share of primary products in the total imports of agricultural products has grown and in the total exports has decreased. Since 1993 Poland has been a net importer of primary agricultural products and since 2000 a net exporter of processed products. In 2006 three fourth of Polish exports were destined for, and above two thirds of imports originated from the EU market.